

BAUCSEK CSABA

„VAE VICTIS” – „JAJ A LEGYŐZÖTTEKNEK”

Még elsős egyetemista voltam 2001-ben, mikor meglátogattam egy magyarországi múzeumot, ahol éppen akkor nyílt meg egy kiállítás, mely Magyarország 1945 utáni sorsát mutatta be. Itt találkoztam először a „Vae victis” latin kifejezéssel, ez volt a tárlat mottója. Akkor még nem tulajdonítottam nagy jelentőséget ennek a két szónak, nem is nagyon értettem, mit akarnak vele mondani, de valahogy megmaradt bennem. Később aztán, ahogy egyre nagyobb ismeretekre tettem szert a történelmet illetően, egyre jobban megerősödött bennem a felismerés, hogy ez a latin szállóige, a „Vae victis” – vagyis „Jaj a legyőzötteknek” – nemcsak a magyarországi viszonyokra érvényes, hanem az egész Kárpát-medence magyarságára. De mikor, milyen alkalmából és kinek a szájából hangzott el ez a két szó.

A gallok Krisztus előtt 387-ben, a Róma városától néhány mérföldre lévő Allia folyónál vereséget mértek a rómaiakra. A gallok célja Róma elfoglalása volt. A rómaiak Róma teljes bukását és elfoglalását csak egy magas hadisarc megfizetésével kerülheték el. Számukra a hadisarc nagysága

megfizethetetlennek tűnt, ezért a gallok vezéréől a hadisarc mértékének csökkentését kérték. A tárgyalás során Brennus, a gallok vezére derekáról leoldotta a kardot, s azt a mérleg azon serpenyőjébe dobta, melyben a súlyok voltak. Így a rómaiak, mert alkudni próbáltak, még több aranyat fizettek a galloknak. Ez a kijelentés átvitt értelemben tulajdonképpen azt fejezi ki, hogy mindig a győztes diktál, a vesztesnek pedig csak ahhoz van joga, hogy elfogadja és teljesítse a kiszabott feltételeket.

Sajnos, ez a szállóige érvényes az 1945 utáni felvidéki magyar és német lakosság sorsát illetően is. A második világháború után mind a magyar, mind a német kisebbséget kollektív bűnösnek kiáltották ki, megfosztották őket állampolgárságuktól és minden joguktól. Míg a németeket a nagyhatalmak beleegyezésével embertelen körülmények között deportálták a szudéta területekről Németországba, addig a magyar ajkú lakossággal ezt már a csehszlovák szervek nem teheték meg, mivel a nagyhatalmak nem hagyták jóvá. A történelem ironiája, hogy miután a nyugati nagyhatalmak

a Szovjetunióval karöltve legyőzték Hitlert, és tűzzel-vassal irtották a fasiszta ideológiát, szemet hunytak afölött, hogy a német és a magyar nemzetiségek Közép-Európában kortól, nemtől függetlenül etnikai és faji alapon jogfosztottá váljanak, és ki legyenek szolgáltatva egy ország önkényuralmának. Mindez az újonnan létrejött „demokrácia elvén működő” csehszlovák államalakulatban történhetett meg.

A csehszlovák kormány eredeti célja az összes magyar nemzetiségű lakos kitelepítése volt. Mivel ehhez a nyugati nagyhatalmak már nem járultak hozzá, nem adtak engedélyt, ezért a csehszlovákok új eszközökhöz folyamodtak. A magyar nemzetiséget megfosztották minden jogától, életkörülményeit ellehetetlenítették, remélve, hogy önként elhagyják az országot. Miután a sok sanyargatás ellenére sem érték el a kívánt célt, megkezdték a magyarok deportálását és a lakosság-cserét. A cseh területeken, ahonnan hárommillió szudétanémetet kitelepítettek, óriási volt a munkaerőhiány, s ez mind a mezőgazdaságot, mind az ipart érzékenyen érintette. Ezekre az

elnéptelenedett területekre megkezdtek a magyar lakosok deportálását, ahol már-már rabszolgaként tartották és dolgoztatták őket. Mivel a szudéta területekre deportált magyarok jogszfottottak voltak, kénytelenek voltak eltérni a megaláztatást.

A másik alternatíva, amit a csehszlovák kormány a magyar kérdés megoldására kiötlött, a lakosságcsere volt. Megpróbált minél több, magát szlovák nemzetiségűnek valló magyar állampolgárt meggyőzni, majd áttelepíteni Csehszlovákiába, hogy helyükbe Magyarországra felvidéki magyarokat küldhessenek. A lakosságcsere során a Felvidékről igyekeztek a legmódosabb és a leggazdagabb paraszti családokat kitelepíteni, hogy a hátrahagyott javaikat az újonnan betelepült szlovákok kaphassák meg.

Ma már nehéz elképzelni, hogy egy-egy közösségen belül milyen rettegésben éltek az otthon maradtok, a lelkekben milyen rombolást végzett a kitelepítéstől való félelem. A Csehszlovákiában élő magyarok mindennapjai ugyanis állandó félelemben teltek, hisz nem tudták, mikor kerül rájuk sor, mikor szólnak, hogy pakoljanak össze egy ötven kilós csomagot, és irány Magyarország. A magyar kö-

zösség látta, hogy szomszédjukat egyik napról a másikra elviszik, elveszik a földjét, és nemsokára az újonnan betelepült megkapja az ő javait, házát, állatait és minden ingóságát. Ezekről a felkavaró eseményekről a csehszlovákiai magyarság hosszú évtizedeken át nemhogy nyilvánosság előtt, de még otthon, a gyermekeinek sem mert beszélni, beléjük rögződött a retorziótól való félelem és a személyes sors iránti szegyenérzet. A kitelepítés megélt élménye évtizedekre beleívódott a hazai közösség gondolkodásvilágába, és ez a félelem mind a mai napig érezhető, ha a kitelepítés elszenvedőinek nyilvánosan kell beszélniük az átéltekről vagy állást foglalniuk a témával kapcsolatban.

Bár a Magyarországra kitelepítettek az anyaországba kerültek, mégis gyökörtelenné váltak, hisz elszakították őket a szülőföldjüktől, a rokonaiktól, a barátaiktól. Előfordult, hogy egy-egy faluból kitelepített, közeli rokonságban lévő embereket szétszórtak az ország egész területén, mivel nem tudtak nekik egy településen belül szállást biztosítani. Felvidéki magyarok gyakran kapták meg Magyarországról kitelepített köztisztviselőben álló svábok házát, ami aztán a helyi közösségben

ellenszenvet váltott ki, és rossz fényt vetett a betelepített családra. Oldalakat lehetne írni a kitelepítések társadalmi és pszichológiai hatásáról. Felvetődik a kérdés, hogy mindezt hogyan adjuk át a felvidéki magyar diákságnak.

Nem egyszerű feladat a mai diákoknak ennyi évtized után elmagyarázni ezt a zavaros, embert próbáló időszakot, vagyis a magyar kisebbség háború utáni történetét, benne a kitelepítéssel. A kitelepítés és a deportálás még mindig az agyonhallgatott témák közé tartozik, pedig ez is része Közép-Európa történetének. Sok az ellentmondás ennek a korszaknak a megítélésében. Az egyszerűsített történelemtankönyvekben a második világháború úgy zárult le, hogy győzedelmeskedett a jó, míg Hitler és ideológiája vereséget szenvedett. Ennek ellenére a magyarokkal szemben mégis eltörték az igazságtalanságot. Milyen joron lehet nemzeti-ségi és faji alapon a magyar és a német nemzetiséget kollektív bűnösnek kikiáltani? Mindez egy olyan Európában történik, ahol ezek ellen az elvek ellen harcoltak. Sajnos, még napjainkban is igyekeznek a deportálást és a kitelepítést elbagatellizálni, és úgy feltüntetni, mintha az nem is lett volna olyan „nagy tragédia“. Európa gyakran sze-

met hunyt az ilyen és hasonló események felett. Itt volt például a több millió örmény keresztény kiirtása, amit a törökök úgy vihettek véghez, hogy a nyugati nagyhatalmak „mosom kezeim” alapon igyekeztek nem tudomást venni a népirtásról. A nyugati történészek ezzel a genocídiummal csak az utóbbi évtizedekben kezdtek el mélyrehatóbban foglalkozni. Ide illik Napóleon egyik szálólóigévé vált mondása: „A történelem egy csokor hazugság, amiben többen megegyeztek”. Sajnos, elég gyakran beigazolódik ez a mondás.

Hogyan lehet ezt a korszakot úgy tanítani, hogy a diákok számára ezek az események ne csak egyszerű, száraz történelmi tények sorozatai legyenek? A tanárok részére nagyon kevés forrás áll rendelkezésre, a kitelepítettek közül sajnos már sokan nem élnek, és a megpróbáltatás időszakáról keveset vagy semmit nem meséltek a gyermeiknek. A szlovákiai magyar iskolákban tanuló diákok tankönyveiben sem szerepel szinte semmilyen adat erről az időszakról. A szerkesztők talán azt a nézetet vallják, hogy amiről nem beszélünk, az nincs is, és az meg sem történt. Nevezhetnénk ezt a hozzáállást modern kori cenzúrának is. A másik égető probléma, hogy a diákság egy része közömbös a történelem iránt. Távolinak és mesébe illőnek érzi a hetven évvel ezelőtt történt eseményeket, szerintük talán az egész igaz se volt. Néha az az érzésem, hogy amely információ nem a közösségi médián keresztül jut el az emberekhez, az vagy nem fontos, vagy nem igaz. Ha a kilencedikeseimnek elmesélem a kitelepítést, látom rajtuk az időbeli távolság okozta gátakat. Nehéz felfogniuk, hogy valaha, néhány évtizeddel ezelőtt a „Vae victis”, vagyis „Jaj a legyőzötteknek” szállóige igazságát nagyszüleik vagy dédszüleik saját életükben, saját bőrükön tapasztalták meg.

ANGYAL LÁSZLÓ

„KIMONDTÁK AZ ÍTÉLETET FELETTEM...” A FELVIDÉKI KITELEPÍTÉSEK TANKÖNYVKÉPEI

A magyar történelem tele van kibeszéletlen témákkal. Ezek közé tartozik a csehszlovákiai németek és magyarok kitelepítési traumája is. Azért kellett elhagynia több ezer embernek a hazáját, mert német vagy magyar anyanyelvűeknek vallották magukat. Az ostoba politika hibás döntései több ezer család életét tették tönkre, amikről csak zárt ajtók mögött, suttogva lehetett beszélni. Az idei esztendőben viszont ideje erről beszélnünk, nemcsak a közéletben, hanem az iskolában is. A csehszlovákiai magyarság második világháború utáni történelmének, így a kitelepítések témájának a kutatása csak az 1989-es rendszerváltás után vált lehetővé, miután kézhez kerültek az azt bizonyító dokumentumok.

1945 után az újjáalakult Csehszlovákiában az 1945. április 5-i kassai kormányprogram a magyarokat és a németeket kollektívan bűnösnek nyilvánította az ország felbomlásáért. Az őket sújtó jogfosztások a kisebbségi közösségek történelmi tudatában máig meghatározó jelentőségűek. A szlovákiai magyar iskolákban tehát mindenképpen beszélnünk kell ezekről a témákról.

A csehszlovák kormány, elsősorban a szlovák politikai erők és a nemzeti egyesületek, a szlovákiai magyarok egyoldalú kitoloncolásában reménykedtek, s ennek érdekében minden erejüket mozgósították. Az 1946 októberében kezdődött deportálásokat megelőzte az 1946. február 27-én aláírt csehszlovák–magyar lakosságcsere-egyezmény, amelynek keretében a tervek szerint annyi hivatalosan kijelölt szlovákiai

magyar volt kénytelen elhagyni a szülőföldjét, ahány magyarországi szlovák jelentkezett önként, s kérte az áttelepítését. Szlovákiából a lakosságcsere és más jellegű kitelepítések alapján 89 660 magyar nemzetiségű személy távozott Magyarországra. Helyükre csak Magyarországról 73273 szlovák költözött. A Beneš-dekrétumok nyomán megszűnt a magyarság 97 százalékának állampolgársága. 1945–46 telén 40–45 ezer magyart deportáltak a csehországi Szudéta-vidékre. Beindult a reszlovakizáció is, a hatóságok 327 ezer magyart nyilvánítottak szlováknak.

A történelemoktatásban a mai napig megoldatlan probléma maradt az a tendencia, melyben a hatalom kizárólag egységes nemzetudatot kíván formálni egy adott országon belül, ezzel mellékvágányra helyezve azokat a kisebbségeket, melyek más nyelvvel, kultúrával és múlttal rendelkeznek. A szlovák alapiskolák történelmi könyvei a témát csak szórványaikban taglalják. Mint ismeretes, a szlovákiai magyar iskolákban használatos történelmi könyvek a szlovák könyvek tükörfordításai. Ennek egyetlen megoldását a Történelemtanárok Társulásának véleményéhez hasonlóan egy, a magyar iskolák számára előírt kerettanterv bevezetésével lehetne elérni. Ez megfelelő alapot szolgáltatna a ma használatos alapiskolai és középiskolai tankönyvek átdolgozásához. A magyar kisebbség történelmének tárgyalása, ezen belül a magyarok csehországi és magyarországi kitelepítésének témája is ebbe a problémába kívánkozik. Az oktatási minisztérium a